

ตอนที่สอง

คำ

เมื่อเปรียบเทียบคำต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาษารอยแก้วสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่หนึ่งถึงรัชกาลที่หก กับที่ปรากฏในสมัยปัจจุบัน เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้วปรากฏว่าคำต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาษาทั้ง 2 ธรรมะมีลักษณะทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันซึ่งอาจจะแบ่งเป็นเรื่อง ๆ ได้ดังนี้

บทที่ 2

คำคำเดียวกัน

คำที่ใช้ทั้งในสมัยก่อนและในสมัยปัจจุบัน และถือว่าเป็นคำเดียวกัน หมายถึงคำซึ่งมีรูปเหมือนกันหรือคล้ายกัน มีเสียงเหมือนกันหรือคล้ายกัน และเป็นคำในหมวดคำเดียวกัน คือทำหน้าที่เหมือนกัน อาจแบ่งออกตามลักษณะของความหมายได้เป็นสามประเภท คือ

- 2.1 ประเภทที่มีความหมายเหมือนกัน
- 2.2 ประเภทที่มีความหมายทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน
- 2.3 ประเภทที่มีความหมายย้ายที่ไป

2.1 คำคำเดียวกันประเภทที่มีความหมายเหมือนกัน

คำที่เป็นคำเดียวกันและมีความหมายเหมือนกัน อาจแยกออกได้เป็นสองพวก คือ

- 2.1.1 คำคำนั้นในสมัยก่อนปรากฏร่วมกับคำใดมากกว่าปัจจุบัน
- 2.1.2 คำคำนั้นในสมัยก่อนปรากฏร่วมกับคำคนละคำกับปัจจุบัน

2.1.1 คำคำนั้นในสมัยก่อนปรากฏร่วมกับคำใดมากกว่าปัจจุบัน คำที่เป็นคำเดียวกันและมีความหมายเหมือนกัน ในสมัยก่อนอาจปรากฏร่วมกับคำใดมากกว่าปัจจุบัน เช่นคำต่อไปนี้

✓ ชี้ มีความหมายตามอักษราภิธานศรียต์ (1) ว่า "การที่คนขึ้นนั่งบนหลังควาย หลังวัว หลังช้าง หลังม้า ตานั่งบนเกียน บนรถ บนเรือ เป็นต้น" (69) และมีความหมายตามพจนานุกรม ฯ (2) ว่า "นั่งเอาชาครอม นั่งไปบนยานหรือพาหนะ"
 (สมัยก่อน) ปราบฎรวมกับคำว่า รถ, เกวียน, เรือ, ม้า, แคร่, ยัวยาน
 (ปัจจุบัน) " รถ, ม้า"

ตัวอย่าง

- รัชกาลที่ 1 "เล่าปี่ก็ขึ้นม้าไทรงามชุนสูหยินขี่รถ" (สาม. 792)
 "ตัวมีงชาติคำ เหตุไฉนจึงบังอาจขี่เกวียนเข้ามาถึงในเมือง" (สาม. 951)
 "แลพระราชกำหนดพระราชาคณะผู้กาไวยการทหารพอเรือน
 ชั่งขี่เรือเข้ามาเฝ้า" (1 กฏ. 74)
 "นา 10000 ก็นเมืองหมวกสวมทองขีวยานกันชิงห่มผ้าขาว" (1 กฏ. 73)
 "แลใ้กรมท่าจัดเรือกันยวใ้ให้แขกเมืองขี่ลำหนึ่ง" (พงศ. 62/3)
รัชกาลที่ 3 "พระยาชนาธิปคี่มาถึงเรือองคโดยองกายขี่ตามไปลำ 1" (ทัพพวน. 60)
 "บาเลศเตี้ยขี่กำปั่นรบเขามา กำปั่นกั้นน้ำฤกเขามาปากน้ำ
 ไม้ไค้" (จ.ม.อ. -51)

1 บรคเค็ย, บี. หนังสืออักษราภิธานศรียต์ (Dictionary of the Siamese Language) พระนคร : [ม.ป.ท] ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416) จากแจ้งความในหน้าหลังหน้าปกใ้มีความว่า "หมอบรคเค็ยใ้ให้อาจารย์รียทัคคัคแปล แลอธิบายโดยละเอียดตามวิธีอักษรสยามภาคย"

2 คณะกรรมการชำระปะทานุกรม, พจนานุกรมฉบับราชทัคยสถาน (พระนคร : โรงพิมพ์รุงเรืองธรรม, 2505)

ใ้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เมื่ออ้างอิงถึงความหมายใ้ใน "พจนานุกรม ฯ" จะหมายถึง พจนานุกรมฉบับราชทัคยสถาน ฉบับนี้

รัชกาลที่ 4 “เซอร์ยอนเบาริงว่าขุนนางอังกฤษซึ่งจะเข้ามาเฝ้ากับ

เซอร์ยอนเบาริง 21 คน จะขอเรือหลวงซึ่งเข้าไปเฝ้า” (พงศ. 62/254)

“ให้ราชยานจักรแก้วตามธรรมเนียมให้ขุนนางไทยซึ่ง 5 แคร่” (พงศ. 62/285)

รัชกาลที่ 5 “ข้าพเจ้าจึงเขารถเขาสู่ตรงไปที่ลูก”

(วชิรญาณ. 1/89)

ในภาษาปัจจุบันคำว่า ชี้ ใช้ตามความหมายในพจนานุกรม ๆ ว่า “นั่งเอาขาคร่อม” เป็นส่วนใหญ่ เช่น นั่งบนหลังสัตว์หรือรถจักรยาน และจะไม่ปรากฏรวมกับคำซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับพาหนะ หรือยวดยานทุกชนิดเช่นในภาษาสมัยก่อน นอกจากในภาษาถิ่นบางถิ่น เช่น ภาษานครปฐม, สุราษฎร์, และแพร่ อาจใช้ “ชี้เรือ, ชี้เกวียน” ได้

โคลง

(สมัยก่อน) ปรากฏรวมกับคำว่า ผูก, แต่ง, ทำ

(ปัจจุบัน) “ ผูก, แต่ง

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 “ขงเบ้งจึงว่า อันโจโฉรักหญิงสองคนนี้ ไค้ผูกเป็นไค้ลงไว้

ข้าพเจ้าจำไค้เป็นสำคัญอยู่” (ตาม. 658)

“ท่านทั้งปวงซึ่งเป็นขุนนางล้วนกอบไปถวายสติปัญญาแต่งกาพย์
ไค้ลงเป็นทุกคน บัดนี้มีอายุในปราสาทพร้อมกันสิ้น ท่านจงแต่ง
ไค้ลงชมปราสาทนี้เล่นให้สบายใจ” (ตาม. 803)

“แต่ใจดิคนนี้มีสติปัญญาทำไค้ลง โจโฉมีใจรักใจดีกลัวบุตร
ทั้งสามคน” (ตาม. 1003)

ฉกรรจ์, หรือสักัน มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า “ร้าย, คุร้าย, แข็งแรง”

(สมัยก่อน) ปรากฏรวมกับคำว่า ใจ, คำ, สาว, เด็ก, กล, ชาย, ความ
ขอความ, พล, คน

(ปัจจุบัน) ปรากฏรวมกับคำว่า ใจ, ชาย, แผล

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ฝ่ายพระยาน้อยซึ่งมหาเทวีเอามาเลี้ยงไว้ ครั้นเจริญวัย

ขึ้นมาก็มีใจฉกรรจ์นัก"

(ราช. 65)

"ครั้นพระเจ้าช้างเผือกถามเขาขึ้นไปก็โกรธ จึงว่าเป็น
คำฉกรรจ์ว่า พระยาน้อยมหาเทวีเข้าศึกษาตามมาไม่เป็นที่
มาถามเขาอยู่อีกเล่า"

(ราช. 58)

"หญิงนั้นให้จัดเป็นสามเหล่าเด็กที่สาวฉกรรจ์มีรูปเป็น
อันงามหนึ่ง"

(ราช. 501)

"ถ้าสูงอายุสมควรแตกสั่นก็ให้เทียบเอาตามอายุสมควรซึ่ง
พิถีไว้"

(1 กฏ. 206)

"เล่าไปจึงว่าซึ่งท่านคิดตั้งนี้ก็อยู่ แต่ทวารเป็นประณมน์
เห็นฉกรรจ์"

(สาม. 894)

รัชกาลที่ 3 "ครั้นพวกญวนขึ้นมาถึงค่ายเมืองพนมเปญแล้ว ให้ชักเอา
แต่ชายฉกรรจ์ไว้ ผู้หญิงนั้นไว้ให้อยู่รักษาเรือ"

(ทัพญวน. 1)

รัชกาลที่ 4 "ถ้าเป็นความฉกรรจ์หันศโทษหรือความเสี้ยนหนาม
แผ่นดินอันใหญ่ หรือโคความเคียดกรอนยิ่งนัก ก็ให้มารอง
ถวายเป็นฎีกาทีเดียว"

(ประกาศ. 108)

"ปรับโทษรายละ 3 ซึ่งบาง 5 ซึ่งบาง ตามขอความฉกรรจ์
แลมีโทษฉกรรจ์"

(ประกาศ. 187)

"ควยจะเก็บเอาจำนวนพลฉกรรจ์เพื่อจะไต่ทราบบว่าที่มีไพร่พล
อยู่ในกรุงเทพมหานครแลหัวเมือง ซึ่งขึ้นกับกรุงเทพมหานครจะเป็น
จำนวนคนฉกรรจ์ควรวางราชการไต่ทราบน้อยเมืองละเท่าใด"

(ประกาศ. 245)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ฉกรรจ์ ใช้ในความหมายตามพจนานุกรม ๆ ดังนี้
เมื่อคำว่า ฉกรรจ์ ปรากฏร่วมกับคำว่า ใจ จะมีความหมายว่า "ร้าย, คุร้าย"

เมื่อคำว่า ฉกรรจ์ ปรากฏร่วมกับคำว่า สาว, เด็ก จะมีความหมายว่า "แข็งแรง"

" ฉกรรจ์ " " กล " " ร้าย "

" ฉกรรจ์ " " ชาย, พล, คน " " เก่งกาจ,

แข็งแรง "

นอกจากนั้นคำว่า ฉกรรจ์ ยังอาจหมายความว่า "รุนแรง" ไคด้วย เมื่อคำนี้ปรากฏร่วมกับคำว่า คำ, ความ, และข้อความ

ปัจจุบันคำนี้ใช้ในความหมายตรงตามพจนานุกรม ฯ และปรากฏร่วมกับคำว่า ใจ, ชาย, และแผล

หมายเหตุ การใช้คำว่าฉกรรจ์ในภาษาสมัยก่อนยังปรากฏในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ให้ทานโดยสลัก 50 ที่ หมี่สลัก 25 ที่ แล้วคืนให้นาย

สักหมายหมิว"

(2 กฏ. 13)

รัชกาลที่ 3-4 "จึงกำหนดให้ตรวจเตรียมพลฉกรรจ์ดำเครื่องแสนหนึ่ง" (พงศ.จักร. 134)

("ฉกรรจ์ดำเครื่อง" มีความหมายตามพจนานุกรม ฯ ว่า "ทหารที่เลือกคัดและแต่งเครื่องรบ พร้อมทั้งจะเข้ารบได้ทันที")

"นายทัพนายกองก็บอกหนังสือส่งตัว เช็คกายแลแห่งในกับ

สกรรจ้อพยพทั้งปวงลงมายังทัพหลวง ณ เมืองพิษณุโลก" (พงศ.จักร. 381)

"ครั้นรู้กัฬาสกรรจ้อพยพหนีไปจากเมืองรามดี" (พงศ.จักร. 382)

ริม มีความหมายตามพจนานุกรม ฯ ว่า "ไกล, ชิด, เกือบ

(สมัยก่อน) ปรากฏร่วมกับคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสถานที่ หรือคน

(ปัจจุบัน) " " " สถานที่

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "เล่าปีไคทั้งจุล่งวาก็คิดถึงความลำบากซึ่งทรมาณมากลาง

ทาง แล้วคิดถึงความสุขซึ่งขุนทวนทำนุบำรุงให้ที่ในเมืองทองงอ

กันั้นลงรอง ให้อยูริมชายทะเล"

(สาม. 797)

ตามตัวอย่างนี้ถือว่า "ชายทะเล" เป็นหนึ่งคำ

“โจโฉแลขึ้นไปเห็นคันงันยืนอยู่ริมดิไป”

(สาม. 290)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ริม ปรากฏร่วมกับคำซึ่งเป็นชื่อคน

✓ ลม มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า “กิริยาที่ไม่ตรงตัวอยู่ เอียงจนตะแคง หรือจมลง, กิริยาที่จม, ทำให้จมลง”

(สมัยก่อน) ปรากฏร่วมกับคำว่า รด, เรือ

(ปัจจุบัน) “ เรือ

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 “แต่เศษะบุญคุณเทวดาช่วยมากก็หยุดไม่วิ่งไป คนวิ่งตามช่วย

ยกรถที่ลมขึ้นไค”

(หัตถ. 54)

ตามตัวอย่างนี้ รดลมที่ใช้ในภาษาสมัยก่อนน่าจะหมายถึง รดคว่า ที่ใช้ใน

ภาษาปัจจุบัน

✓ ศิระ มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า “หัว, ยอด”

(สมัยก่อน) ปรากฏร่วมกับคำว่า คน, แม่มือ, แหวน, จระเข้, แผนดิน, เมือง, ไม้, ม้า, สุกกร, ช้าง, ราชสีห์, โค,

แมลงหมาวรา, แมลงวัน

(ปัจจุบัน) ปรากฏร่วมกับคำว่า คน

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 “พระเจ้าโจยอยแจ่งเนื้อความทั้งปวงแล้วก็มีความยินดีนัก

ให้ทหารเอาศิระเบี่ยงตัดไปเสียบประจานไว้ ณ ทางสามแพร่ง” (สาม. 1342)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ศิระ ปรากฏร่วมกับคำซึ่งเป็นชื่อคน

“เจตะสุกรีกี่เสวยเนื้อฟานเข้าไปศิระแม่มือซึ่งถูกสายธนู

นั้นก็เป้นพิศมกำเริบขึ้น”

(ราช. 26)

“ครันกลั้มมาถึงเมืองแล้วจึงจัดเรือศิระจรเข้แต่งให้คน

ขึ้นไปรับนางอุณเรือนลงมาอยู่กับ ณ เมืองเมาะตะมะ”

(ราช. 12)

“อันสมภพทวีปนี้ มีชดภูมิประเทศคีรีขะแผ่นดินอยู่กลางเป็นที่ตั้ง

พระมหาโพธิวิพพิชชาติเศก”

(ราช. 266)

รัชกาลที่ 3 “ข้าพเจ้าเห็นเจ้าเวียงคนามใส่เสื้อแพรสีเหลืองโพกคีรีขะ
แพรเหลือง”

(ทัพญวน. 78)

“ข้าพเจ้าหาเห็นอายุฉนวนกองทัพแลอายุฉนวนเมืองเวียง

เพิ่มเติมมาไม่ เห็นแต่เกณฑ์พลัดเปลี่ยนกันตามคีรีขะเมือง”

(ทัพญวน. 18)

รัชกาลที่ 4 “ผู้ที่กลัวคีรีขะไม่แลดูรายวังเข้าไปในบ้านใหญ่วังโตพนจาก
มือคนคีรีขะไม่แลดูรายไปไค้ดังนี้ จึงเป็นเกียรติยศแก่เจ้าบาน
เจ้าวังนั้นไค้”

(ประกาศ. 264)

ตามตัวอย่างนี้ภาษาปัจจุบันใช้ หัวไม้ หรือ นักแดงหัวไม้

“แล้วจึงลุกขึ้นยืนบาง นั่งลงบาง หันหลังขึ้นบาง บางที่

เทาชายเหยียบคีรีขะมา”

(จ.ม.ราชโ. 163)

“ให้เจ้าพนักงานจัดแจงบายศรีทองสำหรับ 1 คีรีขะสุกรคีรีขะ 1

พร้อมควยแบ่งหอมน้ำมันหอม”

(พงศ. 62/333)

รัชกาลที่ 5 “แต่เพ็ชรนั้นถ้าจะเจียรระไนเป็นรูปคีรีขะแหวนแล้วยอมถือว่า
เป็นที่สุดของความยากง่าย คงใช้เป็นคีรีขะแหวน”

(วชิรญาณ. 34/3346)

“เมื่อแรกที่แมลงหมาราจะต่อสู้กับแมลงมุนั้น มันดคปีกทั้ง 2
ข้างเขาแล้วกมคีรีขะลงวังโดยเร็วเข้าไปหาแมลงมุน”

(วชิรญาณ. 36/3582)

“วันหนึ่งท่านไค้ไปพบเสื้อแมลงวันในที่กระท่อมแห่งหนึ่ง

มันกำลังจะจับแมลงวัน เป็นอาหารอยู่ แมลงวันนั้น เป็นชนิดแมลง
วันคีรีขะเขียว”

(วชิรญาณ. 36/3578)

รัชกาลที่ 6 “ที่ขบสระท่าชุมศิลาไว้ตรงกลางย่านค่านละชุม ในชุมนั้น
ทางค่านนอกสระทิศหนึ่งทำเป็นรูปคีรีขะข้างอาปากเป็นทาง
นำไหล”

(นครวัด. 102)

"แต่ทางที่น้ำไหลนั้นทำเป็นศิระมาคานหนึ่ง ศิระราชดีห์
คานหนึ่ง แต่อีกคานหนึ่งทำเป็นศิระคนใส่เทริด (หาเป็นศิระโค
อย่างแบบเขาไกลาสของเราไม)" (นครวัด. 103)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ นอกจากคำว่า ศิระ ซึ่งปรากฏร่วมกับคำว่า คน และคำ
ที่หมายถึงคน ก็คือ เบงกัด และพระเจ้าเวียคนามแล้ว ภาษาปัจจุบันจะใช้คำว่า หัว แทนที่
คำว่า ศิระ ได้ทุกตัวอย่าง

✓ 2.1.2 คำคำนั้นในสมัยก่อนปรากฏร่วมกับคำคนละคำกับปัจจุบัน คำที่เป็นคำเดียวกัน
และมีความหมายเหมือนกันในภาษาสมัยก่อนอาจปรากฏร่วมกับคำคนละคำกับปัจจุบัน เช่น

✓ คำ

(สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า แข็ง

(ปัจจุบัน) " " หยาบ, หยาบคาย, ไม่สุภาพ

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 3 "โยเสพบาเลสเดี่ยจะเอาตามใจของโยเสพบาเลสเดี่ย

ไม่ไค้ไกรรซึ่งวากลาวเป็นคำแขง" (จ.ม.อ. 37)

ความตอนต้นของตัวอย่างนี้กล่าววว่า โยเสพบาเลสเดี่ยไกรรขุนนางไทยจึงพูดจา
ไม่สุภาพ ดังนั้น คำว่า คำแขง ในตัวอย่างนี้จึงน่าจะมีความหมายว่า คำหยาบ, ไม่สุภาพ, กระด้าง
ในตัวอย่างนี้ต้องการอธิบายว่า คำว่า แข็ง มีความหมายตรงกับคำว่า หยาบ, หยาบคาย, ไม่
สุภาพ, กระด้าง จึงมีไค้กล่าวถึงคำอื่นๆที่อาจปรากฏร่วมกับคำว่า คำ ไค้ เช่นคำว่า สุภาพ,
ไพเราะ เป็นต้น

✓ หมู มีความหมายตามพจนานุกรม ว่า "มาก"

(สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า มะพร้าว

(ปัจจุบัน) " " ูราย, และคำที่หมายถึงสัตว์ชนิดไค้ไค้

(เช่น ผูง, เสือ, ปลา, แมลงวัน ฯลฯ)

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 "เมื่อคราวมะพร้าวชุมหรือผลเล็กชายกัน 100 ละ 2 สลึง
สลึงเฟื้องก็มีบ้าง เมื่อคราวมะพร้าวแพงที่ผลใหญ่ชายกัน
100 ละบาทก็มี"

(ประกาศ.156-7)

หมายเหตุ ในภาษาดั้งเดิม เช่น ภาษาสงขลา และภาษาชัยภูมิ คำว่า ชุม
ซึ่งหมายความว่า "มาก" นี้ อาจปรากฏร่วมกับคำอื่น ๆ ซึ่งมีได้หมายถึงสัตว์ได้ เช่น
มะละกอชุม, บานชุม

- ✓ ถลม มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ทรุดลง, ยุบลง, เป็นบ่อ"
(สมัยก่อน) คำว่า ถลม ไซ เป็นกริยากรรม จึงปรากฏร่วมกับคำนามซึ่งทำ
หน้าที่เป็นกรรม เช่น ถลมประตู
(ปัจจุบัน) คำว่า ถลม ไซ เป็นกริยากรรม จึงไม่ปรากฏร่วมกับคำนามซึ่ง
ทำหน้าที่เป็นกรรม เช่น แผนดินถลม คำว่า แผนดิน ไม่ใช้คำนาม
ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรมของคำว่า ถลม

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ครั้นไปคูเห็นคำหนักหลังหนึ่งปิดประตูประหลาดอยู่ที่ให้ทหาร
ถลมเขาไป"

(สาม. 970)

✓ ทรุด มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ยุบลง, ต่ำลง, นั่งลงอย่างหนัก,
อาการไขที่หนักลงกว่าเดิม"

(สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า น้ำ

(ปัจจุบัน) " ดิน, ที่, พื้น, นอกชาน, บ้าน,
เส้า, ตึก, เรือน, คับ ฯลฯ

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 3 "แล้วกวานสายสมอกะแต่น้ำขึ้นจนน้ำซุด จะให้หน้าเรือลงร่อง
ก็ไม่ออกจากที่"

(พงศ. 62/133)

“วันเดือน 9 แรม 3 ค่ำ เพลาเช้า 5 โมงเศษ จมื่น
 ราชบัณฑิตขึ้นมาแจ้งว่า น้ำวันเดือน 9 แรม 2 ค่ำ ชุก 22 นิ้ว” (พงศ. 62/134)
 ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า ชุก (ปัจจุบันใช้ ทรุก) ปรากฏร่วมกับคำว่า น้ำ
 ซึ่งเป็นของเหลวใด แต่ปัจจุบันคำว่า ทรุก จะปรากฏร่วมกับคำต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วซึ่ง
 ล้วนเป็นของแข็งทั้งสิ้น

✓ เทศกาล มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า “คราวสมัยที่กำหนดไว้เพื่อทำบุญ
 และการรื่นเริงในท้องถิ่น เช่น ทรุกสงกรานต์ เข้าพรรษา สารท, คราว เช่น ชาวนา
 ไม่ได้ทำนาสิ้นสองเทศกาลมาแล้ว (พงศ. เลขา.)”

(สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า แล้ง, ร้อน, ฝน, หนาว, เดือนสิบสอง
 ช่างแรม, เดือนสามทรุกจีน

(ปัจจุบัน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า ทรุกสงกรานต์, เข้าพรรษา, สารท,
 ลอยกระทง

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 “แฮวอนครั้งนี้อุปมาเหมือนใบไม้แห้งอันหล่นเมื่อเทศกาลแล้ง” (สาม. 495)

“อนึ่งก็จวนเทศกาลฝนร่ำพิงทั้งปวงจะบอบช้ำลำบากนัก ขอได้
 ทรงพระกรุณาฯ คกกอน พอบำรุงช่างมารีพลใหม่กำลัง” (ราช. 249)

“แมเทศกาลร้อนก็มีไทรอน เพราะลมพัดมาได้ เมื่อถึงฤดูฝน
 ก็เป็นที่ร่มปิดหยาดฝนมิไคถูกตอง” (สาม. 567)

“ซึ่งทานจะยกกองทัพไปครั้งนี้เป็นเทศกาลหนาว ทหารทั้งปวง
 จะไคความลำบาก” (สาม. 564)

“ถ้าเป็นเทศกาลเดือนสิบสองช่างแรมเป็นปลายฝนก็จะเกิด
 ลมสดาดันมาบ้าง” (สาม. 710)

“ขณะนั้นเป็นเทศกาลเดือนสามทรุกจีน โจโฉกับขุนนางทั้งปวง
 แดงชูปเทียนดอกไม้เข้าไปกราบถวายบังคมพระเจ้าเหี้ยนเต้” (สาม. 355)

คำว่าเทศกาลในสมัยก่อนปรากฏรวมกับคำที่เป็นชื่อฤดูกาล เช่น แล้ง, ร้อน, ฝน, หนาว และคำที่เป็นชื่อเดือน เช่น เดือนสาม เดือนสิบสอง เป็นต้น แต่ปัจจุบัน คำนี้จะปรากฏรวมกับคำซึ่งมีความหมายตรงตามพจนานุกรม ๆ ว่า "คราว, สมัยที่กำหนดไว้เป็นประเพณีทำบุญ และการรื่นเริงในท้องถิ่น เช่น ทรุษสงกรานต์ เข้าพรรษา สารท" เป็นต้น

- ✓ พัก มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ปิดไป, โบก, กระพือ, หมุน"
(สมัยก่อน) อาจปรากฏรวมกับคำว่า กล่า, แแรงจัก
(ปัจจุบัน) " แแรง, จัก

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 "กัปตันเห็นลมพัดกล้าอยู่จึงให้วะหอดสมอพักอยู่ที่หน้าเมือง" (จ.ม.ราโช. 158)

"รุ่งขึ้นเขายังเกิดลมใหญ่พัดแรงจักไปจนคึก" (จ.ม.ราโช. 158)

ตามตัวอย่างนี้ภาษาปัจจุบันใช้ ลมพัดแรง, หรือลมพัดจัก ส่วนคำว่า ลมใหญ่ หมายถึง "มีพายุ" มีใช้ในภาษาถิ่น เช่น ภาษาจันทบุรี เช่น "เมื่อสองสามวันนี้ลมใหญ่เงาะลมไปหลายคน"

- ✓ ฟุ้งซ่าน มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ไม่สงบ, พล่านไป, สายไป (หมายเอาจิต)"

(สมัยก่อน) อาจปรากฏรวมกับคำว่า ความ, เนื้อความ

(ปัจจุบัน) " คำซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับจิตใจ เช่น คำว่า คิด, ความคิด, จิตใจ

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ขงเบ้งจึงว่าท่านอย่าวิตกเลย ข้าพเจ้านี้ให้เนื้อความดังนี้

ฟุ้งซ่านไป" (สาม. 684)

"ตัวท่านเป็นผู้ใหญ่อยู่ภายหลัง จงคิดอ่านปกปิดความอย่าให้

ฟุ้งซ่านไป" (สาม. 320)

- ✓ ยี่ห้อ มีความหมายตามอักขรวิธานศัพท์ว่า "ยี่ห้อ คือ ชนิดดี, คืออย่างดี, คือชนิดดี, ยี่ห้อเป็นภาษาจีน, ภาษาไทวาทะชนิดดี, แลชนิดดี, แลอย่างดี" (534) และมีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เครื่องหมายสำหรับร้านค้าหรือการค้า ชื่อเสียง"
- (สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชื่อคน
(ปัจจุบัน) " " ร้านค้า

ตัวอย่าง

- รัชกาลที่ 3 "เจ้ามื่นนางตายนุครเจ้ามื่นนางไคเป็นเจ้าไชยหอเที้ยวตรี
เรียกว่าเที้ยวตรี" (ทัฬหีวน.23)

- ✓ หม มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เอาผาคุดมั่ว, สวมเสื้อผาต่าง ๆ"
- (สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า เสื้อ, เกราะ
(ปัจจุบัน) " " ผา

ตัวอย่าง

- รัชกาลที่ 1 "ให้เกณฑ์พลวงขุนหมื่น นุ่งสวมปักลายหมเสื้อกรวย" (พงศ. 62/3)
"โจโฉแดงตัวหมเสื้อเขียวใส่หมวกทองขึ้นนั่งบนปราสาท" (สาม. 801)
"ขุนกวนจึงแดงตัวหมเกราะทองใส่หมวกทองขึ้นมาถือทวน" (สาม. 770)

หมายเหตุ ในภาษาสมัยก่อนคำว่า ใส่ อาจปรากฏร่วมกับคำว่า เสื้อ, เกราะ
ไคเช่นเดียวกับคำว่า หม เช่น

ตัวอย่าง

- รัชกาลที่ 1 "เล่าปี่จึงแดงตัวใส่เกราะน้อยชั้นในใส่เสื้อชั้นนอก" (สาม. 784)
"เล่าปี่เห็นรูปมาเฉียวชิงซังสมเป็นทหารหนานั้นคั่งสี่หยก
ใส่เกราะเงินขึ้นมาถือทวนอยู่กลางทหาร" (สาม. 940)

- ✓ หนา มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "คราว, ถู"
- (สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า เทศกาล, ถู-ชอถู เช่น รอน ผน หนา
(ปัจจุบัน) " " ชอถู เช่น รอน ผน หนา แล่ง

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "แม่เทศกาลรอนก็มีไครอนเพราะลมพัดมาได้ เมื่อถึงฤดูฝน ก็เป็นที่รมปิคหยาดฝนมิไคถูกตอง หน้าฤดูหนาวก็มีไคเย็นด้วย ละอองน้ำค้าง"

(สาม: 567)

รัชกาลที่ 4 "เทศกาล, แสงเวลา, สำแดงกาล, คือสำแดงเวลา ทั้งปวงนั้น เช่น นาเทศกาลฝน, นาเทศกาลรอน"

(อักษรา. 300)

รัชกาลที่ 5 "แตงกพวกนี้ มีต่างกันเป็นสองพวก ๆ ที่เราได้เคยเห็น เมื่อนาฤดูหนาวที่มันเหี่ยวบิรอนอยู่ตามอากาศสูง แลจับตาม หลังคามานบอย ๆ "

(วชิรญาณ. 33/3281)

ในภาษาปัจจุบันคำว่า หน้า จะปรากฏร่วมกับคำที่เป็นชื่อฤดู เช่น หน้ารอน หน้าฝน ฯลฯ โดยไม่มีคำว่า เทศกาล หรือ ฤดู ปรากฏก่อนคำที่เป็นชื่อฤดูนั้น ๆ เช่น ภาษาสมัยก่อน

- ✓ หลักแหลม มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "คมคาย, เฉียบแหลม" (สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำว่า บุญญาธิการ (ปัจจุบัน) " สติปัญญา, ความคิด

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 "เกรงเจ้าพระองค์นั้น ๆ แลข้าราชการผู้น้อยฝ่ายหน้าฝ่ายใน ที่โปรดปราน มีบุญญาธิการหลักแหลม"

(ประกาศ. 109)

หมายเหตุ คำว่า หลักแหลม ในภาษาสมัยก่อนอาจใช้ว่า แหลมหลัก ได้ เช่น

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 "ถึงท่านผู้ใดจะมีบุญญาธิการแหลมหลักสนิทชิดชมโปรดปราน" (ประกาศ. 107)

- ✓ โอโง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ภาคภูมิมีสง่า" และมีความหมายตาม อักษราภิธานศรับท์ว่า "คืออาการที่คนรักงานรักสอจ, ให้เขาชมเชยคุณนั้น" (791)

(สมัยก่อน) อาจปรากฏร่วมกับคำซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับการแต่งตัว
(ปัจจุบัน) " " " " สถานที่

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "พอไต่ขึ้นเสียงประทัดจุดขึ้นบนเนินเขา ทั้งสองนายก็ตกใจ
แลไปเห็นขงเบ้งแต่งตัวโอโง่ง ถัดพักชุนก ซี้เกวียนน้อย" (สาม. 1394)

"แล้วให้แต่งถนนหนทางจงเรียบราบ เสนาบดีทั้งปวงนั้นให้
ตกแต่งนุ่งหมองโอโง่ง" (ราช. 516)

"เกณฑ์หาทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่กรมพระราชวังหลวง กรม
พระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง นุ่งสมปักลาย นุ่งสมปักยก
หมี่เสื้อกรวย แต่งตัวจิงโอโง่ง" (พงศ. 62/4)

รัชกาลที่ 3 "ให้พระยาวิเศษสงครามจางวางทหารปืนใหญ่ หลวงวุฒสรเดช
หลวงฤทธิ์สำแดงเจ้ากรม แต่งตัวโอโง่ง กับเจ้ากรมปลัดกรม
นายทหาร 8 คน" (จ.ม.อ. 14)

รัชกาลที่ 4 "บางคนเป็นชายหนุ่มก็ชักชวนผู้หญิงสาวแต่งตัวสะอาดโอโง่ง
ขึ้นขี่มาคนละมา แล้วขับแข่งเป็นคู่เคียงเรียงกันไป" (จ.ม.ราช. 212)

รัชกาลที่ 5 "ใครจะพูดจาโถตามประการใด ก็ตกลงแต่ ออ, ออ เสีย
เกือบเบนนิจ แต่เป็นคนชอบขอมขอมยศชอบแต่งตัวโอโง่ง ถ้า
ใครเรียกนายขอรับคั้งนี้ นายอุ๊ก เออ ขนบไปทีเดียว" (มณฑ. 161)

หมายเหตุ ในภาษาปัจจุบันคำซึ่งปรากฏร่วมกับคำซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับการ
แต่งตัวคือคำว่า โอ้อา ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรม ฯ ว่า "สะสวยอย่างมีสง่า" ส่วน
คำว่า โอโง่ง ซึ่งมีความหมายว่า "ภาคภูมิมีสง่า" นั้น ในภาษาปัจจุบันจะปรากฏร่วมกับคำ
ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับสถานที่ ส่วนความหมายตามอักษรวิธานศัพท์ว่า "คืออาคารที่คน
รักศอจ, ให้เขาชมเชยกัน" เป็นความหมายที่ใช้เกี่ยวกับการแต่งตัว เช่นเดียวกับตัวอย่าง
ในภาษาสมัยก่อนที่กล่าวมาแล้ว

ข้อสังเกต ในสมัยก่อนมีคำว่า อาโง่ง ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า โอโง่ง
และจะปรากฏร่วมกับคำว่า รูปร่าง แต่คำว่า อาโง่ง นี้ ไม่มีที่ใช้ในภาษาปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ขณะเมื่อเลาปังกินโต๊ะอยู่นั้น เห็นหลานเลาปิกหนุ่มนอย
รูปร่างอาโงงยื่นอยู่ข้างหลังเลาปิก"

(ตาม. 555)

2.2 คำคำเดียวกันประเภทที่มีความหมายทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน

2.2.1 คำที่มีความหมายกว้างกว่าปัจจุบัน คำที่มีใช้ทั้งในภาษาสมัยก่อนและสมัย
ปัจจุบัน และถือว่าเป็นคำเดียวกันนั้น เมื่อเปรียบเทียบกันปรากฏว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปคือ
คำในภาษาสมัยก่อนบางคำ มีความหมายหลายความหมายกว่าในภาษาปัจจุบัน คือคำเหล่านั้น
ปัจจุบันคงใ้ใช้อยู่เพียงในบางความหมายเท่านั้น เช่นคำว่า

กรุงสยาม, และ กรุงบริตานีย, หรือ กรุงฝรั่งเศส

(สมัยก่อน) หมายถึงทั้งชื่อประเทศและพระเจ้าแผ่นดินของประเทศที่ชื่อนั้น ๆ

(ปัจจุบัน) หมายถึงชื่อประเทศเท่านั้น (3)

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 "กรุงสยามแน่ใจว่ากรุงบริตานียจะไม่ทรงพระโพนัสมากยิ่ง
ไปนานเพราะเหตุนี้ เพราะกรุงบริตานียทรงพระปัญญาทราบ
ธรรมดาของชีวิตมนุษย์อยู่แล้ว"

(หัตถ. 171)

"เซอรอเบ็คสจอมเบ็คมีอายุก็เท่ากับกรุงสยาม แกกว่า

กรุงสยาม เพียงสามเดือน"

(หัตถ. 175)

3 ในภาษาปัจจุบัน เมื่อจะเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินของเมืองใด ต้องมีคำว่า
พระเจ้า นำหน้าชื่อเมือง เช่น "พระเจ้ากรุงสยาม, พระเจ้ากรุงอังกฤษ, พระเจ้ากรุงจีน"
เป็นต้น

"กรุงสยามขอตั้งแจ้งการซึ่งเป็นมาแล้วแต่หลังให้กรุงฝรั่งเศส

ทรงพระราชดำริโดยละเอียดจนทราบพระทัย" (พระราชสาส์น. 1)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า กรุงสยาม และ กรุงบริตตานี หรือกรุงฝรั่งเศส
น่าจะหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินของประเทศที่ชื่อนั้น ๆ

หมายเหตุ ในภาษาสมัยรัชกาลที่ 4 บางครั้งอาจใช้คำว่า "สมเด็จพระเจ้า"
นำหน้าชื่อประเทศ แล้วใช้เป็นคำเรียกชื่อพระเจ้าแผ่นดินของประเทศชื่อนั้น ๆ ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 4 "กัปตันนายเรือ่นั้นขึ้นมาแจ้งความว่าได้รับบังคับของผู้รับสั่ง
สมเด็จพระเจ้ากรุงบริตตานีให้เขามารับทูตสยามส่งต่อไปจนถึง
กรุงลอนดอน" (พระราชสาส์น. 4)

"ได้สืบทราบว่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสกับสมเด็จพระ
เจ้ากรุงบริตตานี มีทางพระราชไมตรีอันต่อดิศสนิทธิคชมกัน" (พระราชสาส์น. 6)

✓ เจีย

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายตามอักษรวิธานศัพท์ว่า "คืออาการที่เอียงลงถา
ตะแคงลงนั้น, เหมือนอย่างคนเอียงหลังคอยพักเป็นคน" ซึ่งใช้กับการเอียงสิ่งอื่น ๆ นอกจาก
หูไค

(ปัจจุบัน) ใช้ในความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เอียงพียงเพื่อให้นัด"
ไม่ใช้กับการเอียงสิ่งอื่น

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 3 "ควรจะสรรเสริญว่าเซอร์แซมส์บุคเป็นผู้มีสติปัญญารอบคอบ
พูดจาอยู่ในยุคศิธรรมอุปมาเหมือนตราชูดินเพียงไมรู้เจียโคลง
ไปข้างฝ่ายเขาฝ่ายเรา" (พงศ. 62/173)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า เจีย ใช้ในความหมายว่า "อาการที่เอียงลงถาตะแคง

ลงนั้น"

รัชกาลที่ 5 "กรรมสัมปาทิกได้เจียโสศ สำเนียงความเห็นท่านสมาธิก

ทั้งหลาย ก็พากันเห็นชอบด้วยโดยมาก"

(วชิรญาณ. 1/3)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า เจีย ใช้กับการเอียงหูลงคอยฟัง คือใช้ว่า เจียโสศ

✓ เคินเห็น มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "วิ่งเต้นเพื่อขอความช่วยเหลือ"

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "วิ่งเต้นเพื่อขอความช่วยเหลือ"

และในความหมายว่า "เคิน"

ปัจจุบัน ใช้ในความหมายว่า "เคิน" เช่น "คนแกเคินเห็นไปไหนก็ลำบาก"

ตัวอย่าง

ex

รัชกาลที่ 4 "ให้ตีพิมพ์ประกาศแก่ผู้ที่จะเคินเห็นเป็นเจ้าภายในนายอากร

ทั้งปวงให้ทั่วกัน"

(ประกาศ. 140)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า เคินเห็น น่าจะใช้ในความหมายว่า "วิ่งเต้นเพื่อขอความ

ช่วยเหลือ"

รัชกาลที่ 5 "เวดากินเขาเขาแล้ว ตางคนตางก็ขึ้นเคินเห็นเล่นหัว

บนคาคพ่าตามสบายใจ"

(วชิรญาณ. 1/71)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เคินเห็น น่าจะใช้ในความหมายว่า "เคิน"

✓ ตระการ มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "งาม, ประหลาด, หลาก, แปลก ๆ, มีตาง ๆ"

(สมัยก่อน) ใช้ทั้งในความหมายว่า "งาม, แปลก ๆ, และ มีตาง ๆ"

(ปัจจุบัน) "งาม"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "เตี้ยวเหยียงรุ เนื้อความคั่งนี้จึงคิดกับขันที่สิบคน แล้วจัดหา

เงินทองของตระการ ไปให้โฮเหยี้ยว แล้วบอกว่าโฮจินนั้นทำการ

หยาบธา"

(ด้าม. 31)

"ครั้นเลี้ยงดูสำเร็จแล้ว ก็เอาตราสำหรับที่แลสิ่งของ

อันตระการพาทหารออกไปค้ำนี้แลปี ๗ ค่าย" (ตาม. 952)

คำว่า ตระการ ตามตัวอย่างเหล่านี้ สันนิษฐานว่าคงจะมีความหมายว่า

"สิ่งของนั้นมีลักษณะทั้งงาม, แปลก ๆ, และมีต่าง ๆ ชนิด"

✓ ทัก คำว่า ทัก มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ท้วง, ปราศรัย"
ทักทาย " " "ไต่ถามถึงความเป็นอยู่
 หรือทุกข์สุข"

(สมัยก่อน) นอกจากจะใช้ในความหมายว่า "ปราศรัย" และ "ไต่ถามถึงความเป็นอยู่หรือทุกข์สุข" แล้ว ยังใช้ในความหมายว่า "การเอาของไปเยี่ยมเพื่อแสดงน้ำใจและแสดงความคารวะ" อีกด้วย

(ปัจจุบัน) ใช้ในความหมายว่า "ปราศรัย, ไต่ถามถึงความเป็นอยู่หรือทุกข์สุข" แต่มีความหมายเกี่ยวกับการพูดจาอื่น ไม่เกี่ยวกับสิ่งของ

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 3 "เงินซึ่งเคยพระราชทานให้ทูตเข้ามาแตกอน ๆ กับให้ขุนศาล
ทักทูตนั้น ทูตเข้ามาครั้งนี้ให้บอก หาไต่พระราชทานและจัดของให้
 ขุนศาลจัดของมาทักไม่" (จ.ม.อ. 54)

"และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้จัดสิ่งของเวียนกันไปทักแขกเมือง
 ครั้ง 3 วันครั้งหนึ่ง" (พงศ. 62/52)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า ทัก ใช้ในความหมายว่า "การเอาของไปเยี่ยมเพื่อ
 แสดงน้ำใจและแสดงความคารวะ" พร้อมทั้ง "ปราศรัยไต่ถามถึงความเป็นอยู่หรือทุกข์สุข" ด้วย

รัชกาลที่ 4 "โปรดเกล้า ๆ ให้จัดนำศาลกาแพ้ใบซากกล้วยสมส่งลงไป
 ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์เตรียมไว้คอยทักทูต" (พงศ. 62/241)

บัง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ปกปิด, กัน, กัน; กันไว้โดยทุจริต เช่น
 "นอกราชการบังหลวง"

- (สมัยก่อน) ใช้ตามความหมายในพจนานุกรม ๆ คือ "ปกปิด, กัน, กัน" เช่น
 "บังสาคร" หมายถึง "กันสาคร" และ "กันไว้โดยทุจริต"
 (ปัจจุบัน) โดยมากใช้ในความหมายว่า "ปกปิด, กัน, กัน"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "เกลียดกลัวรักแกล้งบังเอาของ ๆ เขาไว้ เจ้าของขาดเอาโดย
 ก็จะขาดเสียขามทอยก่อนแล้ว" (4 กฏ. 173)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า บัง ใช้ในความหมายว่า "กันไว้โดยทุจริต"

รัชกาลที่ 2 "เฉลียงข้างในทาแดง ข้างนอกปิดทอนน้ำตะกั่ว แฉงบังสาคร
 ขอบนอกข้างในหุ้มผาขาว ข้างนอกหุ้มผาแดง" (จ.ม.ศ. 25)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า บัง ใช้ในความหมายว่า "ปกปิด, กัน, กัน"

รัชกาลที่ 4 "แต่หมอล่วงนั้น ถ้าทานผู้ใดต้องการไว้ใช้ที่วังที่บ้าน ก็อย่าให้
 บังเอาไว้เงียบ ๆ ราชการหลวงก็ไม่มารับราชการ" (ประกาศ. 115)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า บัง ใช้ในความหมายว่า "กันไว้โดยทุจริต"

หมายเหตุ คำว่า บัง ในความหมายว่า "กันไว้โดยทุจริต" นั้น ในภาษาปัจจุบัน
 คงใ้ใช้อยู่แต่ในสำนวนว่า "ฉ้อราษฎร์บังหลวง" และใช้คำว่า เบียดบัง ในความหมายว่า
 "ยักยอก, ปิดบังเอาไว้"

สำนวน มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เรียนให้ชื่นใจ"

(สมัยก่อน) ใช้ทั้งในความหมายว่า "เรียนให้ชื่นใจ, และ ร้องเรียน (เสนอ
 เรื่องราว)"

(ปัจจุบัน) ใช้ในความหมายว่า "เรียนให้ชื่นใจ"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ถ้าสามเณรรูปใดมีอายุสมควรจะอุปสมบทแล้ว ก็ให้หวัด
 เขาว่าเรียน กันธุระวิปัสณาธุระ" (4 กฏ. 175)

รัชกาลที่ 5 "สมควรแล้วที่นักเรียนทั้งปวง จะรีบเร่งร่ำเรียนให้รู้ จะได้รับ
ราชการในตำแหน่งทันเวลาที่ต้องการนี้ ให้เป็นประโยชน์ในราชการ" (ประกาศ. 5/39)
ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ร่ำเรียน น่าจะใช้ในความหมายว่า "เรียนให้ขึ้นใจ"

รัชกาลที่ 1 "ให้ทำหนังสือฎีกายื่นร่ำเรียนแก่สมุหนายกให้พิศุทดูแล

พระเจ้ายุหัว"

(4 กฏ. 126)

รัชกาลที่ 4 "ถ้าเจ้าที่มกรมหรือเสนาบดีผู้ใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้ายุหัวทรงนับถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ก็ให้แม่กอง

ทูลหรือร่ำเรียน ชี้แจงแบ่งทูลให้เป็นเบา แบ่งมากให้เล็กน้อย" (ประกาศ. 111)

"ฝ่ายผู้คุมขุนโรงขุนศาลก็ไปกริ่งเกรงกลัวเสีย ไม่ติดตาม

ไปวากลาวทวงถามร่ำเรียนพิศุท"

(ประกาศ. 305)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ร่ำเรียน น่าจะใช้ในความหมายว่า "ร้องเรียน"

โรงพัก

(สมัยก่อน) หมายถึง โรง ซึ่งใช้เป็นที่พักของคนหรือสัตว์ก็ได้

(ปัจจุบัน) "โรง ซึ่งใช้เป็นที่พักของคนซึ่งเป็นตำรวจ (คือสถานีตำรวจ)

(คำว่า โรงพัก ในภาษาสมัยปัจจุบันถือว่าเป็นคำประสม)

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 2 "พร้อมกันออกไปรับพระยาช่างเผือกผู้ชำนาญมาเข้า

โรงพักวัดเสด็จ"

(จ.ม.ศ. 7)

"เวลาเช้า 2 โมงเศษ พระสงฆ์ 10 รูปสวดพระพุทธรูป

ณ โรงพัก ๆ กว้าง 9 ศอก 5 นิ้ว"

(จ.ม.ศ. 7)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า โรงพัก น่าจะใช้ในความหมายว่า "โรงที่พักช่าง"

รัชกาลที่ 3 "ให้เจ้าพนักงานช่างที่เรงเอาสิ่งของไปเตรียมณโรงพักฝรั่ง

แต่ณวันแรม 6 ค่ำ เดือน 5 เผลาเย็นให้พร้อม"

(จ.ม.อ. 52)

"เผลาเที่ยงไปรับหนังสืออเมริกันโรงพักนำวัดประยูรวงศ์

อ่าวาต"

(จ.ม.อ. 53)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า โรงพัก น่าจะใช้ในความหมายว่า "โรงที่พักคน"
คือ "บ้านพัก"

เสียตัว มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ถูกขายรวมประเวณี (สำหรับหญิง);
เสียเกียรติ, เสียชื่อเสียง"

(สมัยก่อน) ใช้ทั้งในความหมายว่า "ถูกขายรวมประเวณี" และความหมายว่า
"เสียเกียรติ, เสียชื่อเสียง"

(ปัจจุบัน) ใช้แต่ในความหมายว่า "ถูกขายรวมประเวณี"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ผู้ใดทรงศักดิ์สำหรับเหินเมียท่านลูกสาวท่าน เอาพักพวกไป
ยื้อชักเอามาเป็นเมียก็ดี เป็นชากนก็ดี แลทำทูลาราจารย์ให้เขาเสียตัว
ก็ดี เข้าในรวางอุกอรุกราชชมแหงทาน" (4 กฐ. 46)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เสียตัว น่าจะใช้ในความหมายว่า "ถูกขายรวมประเวณี"

"ถาคำกฏมิต้องกับหนังสือร้องอย่าให้พิจารณาเพราะจะทำให้

ข้างหนึ่งเสียตัว" (2 กฐ. 30)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เสียตัว น่าจะใช้ในความหมายว่า "เสียเกียรติ,

เสียชื่อเสียง"

2.2.2 คำที่มีความหมายแคบกว่าปัจจุบัน

คำที่มีใช้ทั้งในภาษาสมัยก่อนและสมัยปัจจุบัน
และถือว่าเป็นคำเดียวกันนั้น เมื่อเปรียบเทียบกัน ปรากฏว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปคือ คำคำหนึ่ง
เคยใช้ในความหมายอย่างหนึ่งในภาษาสมัยก่อน แต่ปัจจุบันคำนั้นมีความหมายใหม่เพิ่มขึ้น และ
ความหมายเดิมของคำนั้นยังปรากฏที่ใช้อยู่ เช่น คำว่า

ขายตัว

มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เอาเงินเข้ามาโดยยอมตนเข้ารับใช้
การทำงานของเจ้าของเงิน เรียกว่า ขายตัวลงเป็นทาส"

ไมลด์

- (สมัยก่อน) ใช้ในความหมายตรงตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เอาเงินเข้ามาโดยยอมตนเข้ารับใช้การงานของเจ้าของเงิน"
- (ปัจจุบัน) นอกจากจะใช้ในความหมายอย่างเดียวกับในภาษาสมัยก่อนแล้ว คำว่า ขายตัว ยังมีความหมายโยงไปถึงการ เป็นหญิงโสเภณี ซึ่งยอมขายตัวเองเพื่อให้ได้เงิน

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "บีคามาณคาพื้นองลกเมียมี่ทุกข์ทังวล เข้าชื้อควยกันหลายคน กุหนีถ้อสิ้นขายตัวไวแก่ท่าน"

(3 กฏ. 72)

รัชกาลที่ 5 "บีคามารค่าทำชั่วไปขายตัวท่านแล้วยังพายุศรไปให้เป็นทาส จนสิ้นชีวิตอีกเล่า"

(ราชปรารภ. 42)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ขายตัว น่าจะใช้ในความหมายว่า "เอาเงินเข้ามาโดยยอมตนเข้ารับใช้การงานของเจ้าของเงิน"

หมายเหตุ ในภาษาปัจจุบัน ความหมายเดิมของคำว่า ขายตัว คงใช้อยู่ในส่วนว่า "ฉิบหายขายตัว"

อ่าว มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "น้องของพ่อ, น้องชายของพ่อ"

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายว่า "น้องชายของพ่อ" (เขียนเป็น อ่าว)

(ปัจจุบัน) ใช้ทั้งในความหมายว่า "น้องชายของพ่อ" และ "น้องสาวของพ่อ"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "หลานวิวาทกันปู้ญาตายายลุงป้านาอ่าวอ่าวเป็นพญาณ ปู้ญาตายายลุงป้านาอ่าวอ่าววิวาทกัน หลานเป็นพญาณ"

(2 กฏ. 80)

"ลุงตาปู้ญาอ่าวอ่าวลักทรัพย์หลาน ๆ ลักทรัพย์ลุงตาปู้ญา อ่าวอ่าว พี่ลักทรัพย์ของน้อง ๆ ลักทรัพย์ของพี่ประการเท่านั้น ทานว่าใช้อัน"

(3 กฏ. 289)

หมายเหตุ เมื่อดูจากตัวอย่างเหล่านี้ปรากฏว่า ในภาษาสมัยก่อน คำว่า อ้าว มักปรากฏพร้อมกับคำว่า อา แสดงว่าคำทั้งสองคำนี้มีความหมายต่างกัน ในภาษาดั้งเดิมนี้ ปัจจุบันนี้ยังใช้คำว่า อ้าว แปลว่า "น้องของพ่อที่เป็นผู้ชาย" และใช้คำว่า อา แปลว่า "น้องของพ่อที่เป็นผู้หญิง" เมื่อคำว่า อ้าว มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "น้องของพ่อ, น้องชายของพ่อ" คำว่า อ้าว ซึ่งเขียนเป็น อว ในภาษาสมัยก่อน เมื่อสันนิษฐานโดยเปรียบเทียบกับภาษาดั้งเดิมซึ่งกล่าวมาแล้ว จึงน่าจะหมายถึง "น้องชายของพ่อ" เท่านั้น ส่วนคำว่า อา เมื่อสันนิษฐานโดยเปรียบเทียบกับภาษาดั้งเดิมเช่นเดียวกัน จะหมายถึง "น้องสาวของพ่อ" แต่ภาษาปัจจุบันใช้คำว่า อา ในความหมายว่า "น้องของพ่อ" จะเป็น ชายหรือหญิงก็ได้

2.3 คำคำเดียวกันประเภทที่มีความหมายย้ายที่ไป (4)

คำที่ใช้ทั้งในภาษาสมัยก่อนและ ปัจจุบันและถือว่าเป็นคำเดียวกันนั้น เมื่อเปรียบเทียบกันปรากฏว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปคือ คำคำหนึ่งเคยใช้ในความหมายอย่างหนึ่งในภาษาสมัยก่อน แต่ปัจจุบันความหมายของคำนั้นย้ายที่ไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง คำที่ความหมายย้ายที่ไปนี้ พอมองเห็นเค้าของความหมายเดิมได้ แต่คำคำนั้นไม่ปรากฏที่ใช้ในความหมายเดิมเลย เช่น คำว่า

ขมขื่น มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ใช้กำลังทำตามใจ"
 (สมัยก่อน) ใช้ในความหมายตรงตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ใช้กำลังทำตามใจ"
 (ปัจจุบัน) ความหมายย้ายที่ไป คือมักใช้ในความหมายว่า "ใช้กำลังบังคับให้
 รวมประเวณี"

4 ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน อ.ค. (กิตติมศักดิ์), นิรุกติศาสตร์ ภาค 2 (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2499), หน้า 233 - 9

๘๖

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 6 "ครูบางคนในประเทศอังกฤษถึงแก่เชื่อว่าการสอนในชั้น
ที่สอนเด็กตั้งสามสิบคนพร้อม ๆ กัน ก็อาจใช้วิธีให้เป็นเล่น
ให้เด็กทุกคนพูดกัน นำกัน ทำตามกัน เอาอย่างกัน ในความ
อำนวยการของครู เมื่อทำกฎวิธี การสอนโดยขมขืนก็เชื่อว่
ไม่มี"

(งานกับเล่น. 13)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ขมขืน น่าจะใช้ในความหมายว่า "ใช้กำลังทำตามใจ"

✓ จังหวัด มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ดิน, เขตที่; บริเวณ เช่น จังหวัด
พลับพลา" ว่า "บริเวณพลับพลา"

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า ดิน, เขตที่; หรือบริเวณ

(ปัจจุบัน) ความหมายย่ำที่ไปคือ คำว่า จังหวัด หมายถึงเมืองใหญ่ ๆ เช่น

"ประเทศไทยมี 71 จังหวัด"

ตัวอย่าง

✓ รัชกาลที่ 4 "ซึ่งจะเรียกว่าขลังคพิมานทั่วไปทุกหลังทั้งจังหวัดพระตำหนัก
น้ำนั้นไม่ได้ เปรียบเหมือนในจังหวัดทองพระโรงก็มีชื่อพระตำหนัก
ต่าง ๆ"

(ประกาศ. 253)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า จังหวัด น่าจะใช้ในความหมายว่า "บริเวณ" ทั้งสองแห่ง

รัชกาลที่ 5 "ไ้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ใหรือโรงทองโรงนาฬิกา
แลทิมดาบตำรวจกรมวังตลอดทั้งแถว จะไ้ทำใหม่เป็นค็กอย่าง
ฝรั่ง ทานทั้งสามพระองค์จึงไ้พร้อมกันกราบบังคมทูลพระกรุณา
ขอรับพระราชทานทองแห่งหนึ่งในจังหวัดแฉฉนั้น ไ้เป็นหอ
พระสมุคสำหรับพระบรมราชตระกูลนี้"

(วชิรญาณ. 1/32)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า จังหวัด น่าจะใช้ในความหมายว่า "บริเวณ"

"ไ้ไปเที่ยวชมถิ่นฐานบ้านเมืองแลค็กใหญ่่น้อยแลวัดอาราม

ทุกแห่งในจังหวัดกรุงโรม"

(วชิรญาณ. 31/3075)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า จังหวัด น่าจะใช้ในความหมายว่า "เขตที่"
หมายเหตุ คำว่า จังหวัด ซึ่งหมายความว่า "บริเวณ" มีที่ใช้ใน "ปฐมสมโพธิกถา"
ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น

"ขจิตควยสุวรรณหิรัญรัตนการารุง เรื่องรุจิโรภาส หอยย่อยไปควยพู่พวง
กุสุมเสาวคนธชาติหอมฟุ้งตลบอบไปทั่วบริเวณสกดมนทิวจังหวัด" (5)

✓ นิสิต มีความหมายตามพจนานุกรม ๓ ว่า "ศิษย์ที่เล่าเรียนอยู่ในสำนัก, ผู้อาศัย,
นักศึกษาในมหาวิทยาลัยก่อนได้รับปริญญา"

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายเพียงความหมายเดียวตามพจนานุกรม ๓ ว่า
"ศิษย์ที่เล่าเรียนอยู่ในสำนัก"

(ปัจจุบัน) ความหมายย้ายที่ไปคือ คำว่า นิสิต หมายถึง "นักศึกษาในมหาวิทยาลัย
ก่อนได้รับปริญญา" ซึ่งเป็นอีกความหมายหนึ่งตามพจนานุกรม ๓

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "พระมหาปิฎกธร เห็นคังนั้นจึงให้นิสิตไปซื้อเนื้อมาให้แรงกิน" (ราช. 498)
ตามตัวอย่างนี้ คำว่า นิสิต ใช้ในความหมายว่า "ศิษย์ที่เล่าเรียนอยู่ในสำนัก
คือวัด"

"ศรีภรรยาแล้วจึงสั่งให้นิสิตคฤหัสถ์คนไหนเอาไม้ไผ่มาสาน
เข้าเป็นเรือลำหนึ่ง" (ราช. 495)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า นิสิต ใช้ในความหมายว่า "ศิษย์ที่เล่าเรียนอยู่ในสำนัก
คือวัด" ส่วนคำว่า นิสิตคฤหัสถ์ หมายถึง "นิสิตที่ไม่ใช่สำนักบวช"

5 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา
(พระนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2503), หน้า 81

เมืองนอก

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายว่า "เมืองซึ่งไม่ใช่เมืองหลวง หรือเมืองซึ่งอยู่นอกเมืองหลวงออกไป"

(ปัจจุบัน) ความหมายขยายที่ไป คือ คำว่า เมืองนอก หมายถึง "ต่างประเทศ"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ราบฎรไพรฟ้าชาวไทยเมืองนอกก็คือนเมืองก็คี่ แลเจ้าขุน

มุนนาย แลเจ้ากรม ไทตราสาร ไปเอามา"

(4 กฏ. 63)

"อนึ่งก็ถ้อยความในเมืองหลวงแลเมืองนอกทุกแห่ง

ทุกกระทรวงการ ขุนผู้ใหญ่ใช้ใ้หนายพะธำมรงนายคายน

นายนักการไปเรียกหาหมี่มาก็คี่"

(4 กฏ. 83)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า เมืองนอก น่าจะใช้ในความหมายว่า "เมืองซึ่งไม่ใช่เมืองหลวง" หรือ "เมืองซึ่งอยู่นอกเมืองหลวงออกไป"

ลูกคา มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ผู้รับช่วงในการค้า เพี้ยนความหมายไปเป็นเจ้าจ่านำก็มี"

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายว่า "ผู้ร่วมเดินทางไปกับพ่อค้าเพื่อทำการค้าขาย และอยู่ในฐานะลูกน้องของพ่อค้า ซึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลในการเดินทางไปค้าขายนั้น, หรือ พ่อค้า"

(ปัจจุบัน) ความหมายขยายที่ไป คือ หมายถึง "ผู้ที่มาซื้อของเป็นประจำ, หรือ เจ้าจ่านำ"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ฝ่ายทหารชาวคานรื่องถามว่าท่านมาแต่ไหน ทหารลือบอง

จึงบอกวา เราเป็นลูกคาดำเภาถูกพายุซัดเข้ามา"

(สาม. 1097)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ลูกคา น่าจะใช้ในความหมายว่า "ผู้ร่วมเดินทางไปกับพ่อค้าเพื่อทำการค้าขาย" หรือ "พ่อค้า"

"มะกะโทมีอายุสิบสี่สิบห้า บิดานั้นก็ถึงแก่ความตาย มะกะโท

ไต่เป็นนายพอคาคูมลูกคาสามสิบคนหาขึ้นไปค้าเมืองสุโขทัย" (ราช. 4)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ลูกคา น่าจะใช้ในความหมายว่า "ผู้ร่วมเดินทางไป
กับพอคาคูเพื่อทำการค้าขาย" เขาใจว่า ลูกคา คงเป็นผู้ยู่ใตการปกครองและอยู่ในความ
ดูแลของพอคาคู เช่นเดียวกับลูกบานอยู่ใตการปกครองของพอบาน

รัชกาลที่ 3 "มีเรือแงบมาสถาปอม บันดองลูกคาจันฉนวนจอคชายของ
อยู่ทปากน้ำ" (ทัพนวน. 63)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ลูกคา น่าจะใช้ในความหมายว่า "พอคาคู"

"เจ้าพนักงานเห็นว่าลูกคาชาติอเมริกันไม่ใคร่มาค้าขาย
นานแล้วพึงจะมีมาจะขายสงเคราะห์ให้ลูกคาชาติอเมริกัน
ไต่ขอน้ำตาลทรายไป" (จ.ม.อ. 28)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ลูกคา น่าจะใช้ในความหมายว่า "พอคาคู" ทั้งสองแห่ง

หมายเหตุ ในภาษาสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ นอกจากจะใช้คำว่า ลูกคา แล้ว ยังอาจใช้
คำว่า พอคาคู ไต่ควย เช่น

"แต่ไว้ในข้อ 2 หนังสือใหม่ก็ว่า พอคาคูนั้นจะค้าขายหรือ
จะไม่ค้าขายสุดแต่พอคาคูนั้นเห็นชอบแก่ตนเอง" (พงศ. 62/154)

รัชกาลที่ 4 "แลบัดนี้เมื่อไต่ทำหนังสือสัญญากับประเทศใหญ่ที่มีลูกคา
มากแล้ว เรือลูกคาทางประเทศก็มีเขามากมา มากถึงจะบรรทุก
สินค้าเขามาขาย ก็ขายไต่บางไต่ไม่มากนัก" (ประกาศ. 163)

"บัดนี้เรือลูกคาคนขาวชาวประเทศนอก ที่เรียกว่าฝรั่ง
เขามาค้าขายก็มีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน" (ประกาศ. 164)

"แลมีคนอเมริกันหลายคน เข้ามารับจ้างเป็นเอนยีนเนีย
สอนไทยให้ตั้งเครื่องจักรบ้าง เป็นคนกำกับใช้เครื่องจักร
เดินเรือของไทยบ้าง ครูสอนคริสต์ศาสนามีหลายคนตั้งตีพิมพ์
หนังสือแจกมากกว่าชาวยุโรป แต่ลูกคาคาขายนั้นยังน้อยกว่าคน
ชาวยุโรปอยู่"

(พระราชสาส์น. 146)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า ลูกคา น่าจะใช้ในความหมายว่า "พอกา"

ในภาษาสมัยก่อน ใช้คำว่า ลูกควาณิซ, ลูกคาพาณิซ และ พอกาพาณิซ .
แต่ปัจจุบันคงมีที่ใช้แต่คำว่า พอกาควาณิซ และ พอกาพาณิซ คอไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้
คำว่า ลูกควาณิซ, ลูกคาพาณิซ และพอกาพาณิซ ในภาษาสมัยก่อน เช่น

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ถ้าเจ้านักงานและเมียเสียให้ลูกคาพาณิซ ภาเอาคุณ
ชาแผนคินสิ่งของทองไหมไปไค ทานวาเจ้านักงานชาวคาน
คอบทวาร เลมีค"

(4 กฏ. 39)

รัชกาลที่ 3 "ลูกควาณิซไปมาค้าขายถึงกันแล้ว ภายหลังจึงจะได้มี
ราชคาสนไปมาถึงกัน"

(พงศ. 62/122)

รัชกาลที่ 4 "บัดนี้ก็มีลูกคาพาณิซคนผิวขาวที่เรียกว่าฝรั่งหลายพวก

หลายคน เอาเงินทองเป็นอันมากเข้ามาแล้วคิคอานจัดซื้อสินค้า"

(ประกาศ. 158)

"เมื่อเป็นอย่างนั้น ถึงเป็นผลประโยชน์แก่ชาวนาแลพอกา
พาณิซซึ่งค้าขายชาวเจริญมากก็คิ"

(ประกาศ. 238)

✓ 1. สองใจ

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายว่า ดั้งใจ, สองจิตสองใจ, ตัดสินใจไม่ถูก,
เอาใจออกหาก ใช้กับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

(ปัจจุบัน) ความหมายขยายที่ไป คือ ใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางรัฐสภา
เช่น "วันทองสองใจ"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "พระเจ้าโงมเจ้าเราไคความเคือครอน กวรเราจะสนอง

คุณกว่าจะสิ้นชีวิต ซึ่งท่านจะคิคทยศเป็นสองใจนั้นเราไม่เห็นควย"(สาม. 1578)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า สองใจ ใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางการเมือง

ในสมัยปัจจุบัน อาจใช้คำว่า สองใจ เป็นสำนวนว่า สองจิตสองใจ หมายความว่า "ตัดสินใจไม่ถูกในการเลือก" และอาจใช้กับเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่น "เขายังสองจิตสองใจไม่ทราบว่าจะไปเที่ยวภาคเหนือหรือภาคใต้"

สำสอน

(สมัยก่อน) ใช้ในความหมายว่า "มาจากที่ต่าง ๆ หลายพวกหลายเหล่าปนเปกันไป"

(ปัจจุบัน) ความหมายขยายที่ไปในทางไม่ดี เช่น "รับประทานอาหารสำสอน" หมายถึง "รับประทานอาหารหลาย ๆ อย่างที่อาจทำให้ท้องเสียได้" "ผู้หญิงสำสอน" หมายถึง "ผู้หญิงที่คบผู้ชายหลาย ๆ คน, หญิงโสดเกี้ยว"

ตัวอย่าง

รัชกาลที่ 1 "ถึงมาทว่าเตียวพอจะยกทหารมาทำร้ายแก่ท่าน ก็จะไม่กลัวอะไร

ควยมีแต่คนบ้านนอกสำสอน"

(สาม. 892)

"ต้นกุ่มจึงว่า ทหารอ้วนสุดมากก็จริงแต่เป็นคนสำสอนไม่ชำนาญ

ในสงคราม"

(สาม. 252)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า สำสอน น่าจะใช้ในความหมายว่า "ทหารเหล่านั้นมาจากที่ต่าง ๆ ยังไม่ใคร่คี่จึงมีหลายพวกหลายเหล่าปนเปกันไป"